

PREZENTÁCIA TRANOSCIA V METAMORFÓZACH VÝVINU MASOVOKOMUNIKAČNÝCH PROSTRIEDKOV

Slavka Pitoňáková

Evanjelické duchovné piesne po stáročia nielen formovali kresťanskú identitu na individuálnej či spoločenskej úrovni, formovali etické správanie, ale významne ovplyvnili vzdelanosť a kultúru spoločnosti. Ako uvádza Augustínová¹ „*slovenské evanjelické duchovné piesne sú dokladom kultúrnej identity na národnej, regionálnej, rodinnej a subkultúrnej úrovni.*“

Repertoár slovenských evanjelických duchovných piesní je rozsiahly a pestrý, jedným z najvýraznejších reprezentantov, ktorý po stáročia vzbudzuje rešpekt u laickej aj odbornej verejnosti je nesporne kniha známa ako Cithara sanctorum, Tranovského kancionál, Transcius alebo Kancionál (Levoča, 1636).

Evanjelický teológ, básnik a hudobník Juraj Tranovský (1592 – 1637) vytvoril to, čo evanjelickému ľudu dlho chýbalo. Dokázal vytvoriť a tlačou vydať nielen knihu nábožných piesní, ktoré zbieral, prekladal z nemčiny a latinčiny alebo sám napísal. Vytvoril text, ktorému po stáročia vzdávali a vzdávajú úctu celé generácie teológov, básnikov, dejateľov, obyčajných ľudí..., a zároveň dielo, ktoré sa stalo základom duchovnej kultúry mnohých Slovákov. Kancionál využívala evanjelická cirkev na Slovensku aj v Čechách a dodnes ho používajú slovenskí evanjelici na tzv. Dolnej zemi. „*Cithara nie je len obyčajný spevník, je zdrojom útechy, posilňovania viery, je to dogmatika, etika, katechetika pre laikov.*“²

Úspešnosť knižného titulu sa dala v období, keď spevník vznikol a rozširoval sa, bolo možné identifikovať podľa dotlače či počtu opakovaných vydaní. Bibliografia Cithara sanctorum, ktorú autorsky v roku 2011 pripravila Augustínová³ je detailne spracovaná „*možno ju považovať za ozajstný monument slovenskej duchovnej, kresťansko-evanjelickej, ale i knižnej kultúry ako takej. Bibliografia je priekopníckym dielom. Významne prekonáva doterajšie evidencie Cithary, a to nielen počtom zistených vydaní, ale aj korektnosťou popisu. Podáva úplné bibliografické záznamy jednotlivých edícií a zhromaždený masív rozmnožuje prostredníctvom registrov o špecifické analytické rezy – registre tlačiarov a tlačiarní, vydavateľov, nakladateľov a kníhkupcov, zoznam autorov a ostatných pôvodcov piesní Cithary a jej prídavkov i zoznam fingerprintov (umožňujú identifikáciu defektných edícií bez titulného listu či tirážnych údajov).*“⁴ Uvedená Bibliografia dokumentuje, že Cithara bola na Slovensku a v zahraničí od svojho prvého vydania v levočskej tlačiarni Vavrinca Brewera (1636) vydaná minimálne 215-krát.

¹ AUGUSTÍNOVÁ, Eva. *Návraty k výskumom Cithary sanctorum*. In: Úloha cirkvi v živote dolnozemsých Slovákov. Nadlak: Ivan Krasko, 2018.

² KLIMEKOVÁ, Agáta. *Vydania Cithary sanctorum v 18. storočí*. In: KOVAČKA, Miloš a Eva AUGUSTÍNOVÁ. *Cithara sanctorum (1636 – 2006)*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2008, s. 205.

³ AUGUSTÍNOVÁ, Eva. *Cithara sanctorum: Bibliografia*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2011.

⁴ KOVAČKA, Miloš. *Juraj Tranovský – CITHARA SANCTORUM*. Dostupné na: <https://www.kis3g.sk/aktuality_files/Transcius_L_Mikulas.pdf>

Spevník sa stal (na viac ako na dve storočia, až do r. 1842, keď vyšiel Zpěvník evangelický) jediným kanonizovaným spevníkom slovenského evanjelictva (luteránstva) (...) „Okrem predhovoru a registrov má toto prvé vydanie kancionála (*Cithara*, pozn.) 700 číslovaných strán s počtom piesní 414. Jeho autor a zostavovateľ, sliezsky exulant, kňaz a básnik Jiří (Juraj) Tranovský (1592 – 1638), ktorý žil na Slovensku od r. 1628, v nej zúročil svoju dovtedajšiu latinskú poéziu. Z hľadiska dogmatického svedčí *Cithara* o autorovom dôslednom pridržaní sa pravoverného luteránskeho učenia. Pri zostavovaní tohto kancionála použil Tranovský 244 husitských a českých piesní (sám ich upravil po dogmatickej stránke), ďalej 4 Lutherove piesne, 7 slovenských piesní od autorov J. Silvána, O. Cenglera, M. Krišpína a E. Lániho. Ďalších 69 piesní pochádza z iných prameňov a 90 piesní je Tranovského vlastných piesní.“⁵

„A aký bol význam slávnej *Cithary Sanctorum*? Vskutku dejinný. Evanjelickej cirkvi určila vývoj, po stáročia šířila duchovné hodnoty, viedla k viere a ku kresťanskému životu. V najhorších časoch utrpenia a poníženia ona zachovávala dedičstvo otcov, zrástla so životom slovenského ľudu ako žiadna iná kniha. Piesne z nej si spieval náš človek ráno i večer, v chrámoch i doma, pri krštení i na svadbách..., do nej zapisoval všetky drobné histórie svojich pokolení. Krásne o nej napísal P. Dobšinský: „Poklad to neoceniteľný! Ale ani nebude slovenského domu bez neho! Slovenskí otcovia a hospodári odkladajú si ho v príbytkoch na najvzácnejšie miesto, matere nevydávajú dcéry svoje bez neho. Náš ľud sa neodcudzí od nábožnosti, ani od svojej reči dokiaľkoľvek vo vážnosti je *Tranoscus*.“⁶

Evanjelickej kancionál *Cithara sanctorum*, ktorého autorom bol český exulant Juraj Tranovský, sa stal najvydávanjšou knihou na Slovensku a inšpiráciou aj pre mnohých literátov. Religiózne motívy a symboly v poézii slovenských básnikov, ako aj možné presahy odkazu *Cithary sanctorum* do súčasnej slovenskej lyriky podrobnejšie rozpracoval napríklad Marián Grupač vo svojej monografii.⁷

Cithara sanctorum je dielo, ktoré je súčasťou kultúrneho dedičstva Slovenska a Slovákov. Dielo, ktoré prekročilo geografické hranice Slovenska – napr.: Dolnozemskí Slováci majú svoju symboliku a potrebovali kultúrny kód, „ktorý vyjadruje suverenitu.“⁸ Za takýto kód,

⁵ Lutherova dekáda 2016: *Od reformácie k dnešku Prehľad dejín evanjelickej duchovnej piesne*. (1. časť) Dostupné na: <https://www.ecav.sk/files/user/ld_2016_duchovna_piesen.pdf>

⁶ KOMÁROVÁ-FAKLOVÁ, Daniela. *Výročie narodenia Juraja Tranovského*. In: Tranovský evanjelickej kalendár na rok 2009, s. 158 – 162. Dostupné na: <<https://www.juras.sk/novinky/vyrocie-narodenia-juraja-tranovskeho/>>

⁷ AUGUSTÍNOVÁ, Eva a Marián GRUPAČ. „Knižku podal pevec štedrý ľudu...“: Výber básní venovaných Jurajovi Tranovskému a vydaniu zbierky duchovných piesní *Cithara sanctorum*. Žilina: Katedra mediatickej a kultúrneho dedičstva, Fakulta humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline, 2019. 49 s.

⁸ TUŠKOVÁ, Tünde. *Tranoscus ako kultúrny kód dolnozemskej Slovákov*. In: Zborník na počesť sedemdesiatin Ondreja Krupu. Ed.: A. Divičanová, E. Krekovičová a Erzsébet Uhrin. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2004, s. 431.

tvorbu pre danú spoločnosť, ktorá sprostredkúva kultúrne dedičstvo, považuje Tušková práve evanjelický spevník *Cithara sanctorum*.⁹

V čase svojho vzniku sa kancionál dostával do povedomia verejnosti prostredníctvom cirkevných predstaviteľov (kázne...), knižných publikácií, ako aj prezentácie náboženskej literatúry či *evanjelických ideí* všeobecne vo vtedajších printových dobových médiách a stal sa neoddeliteľnou súčasťou života evanjelikov žijúcich nielen na Slovensku, o čom nájdeme množstvo zmienok napríklad na stránkach politicko-spoločenského mesačníka Dolnozemskej Slovák a priamo či nepriamo bol spevník spomínaný v ďalších printových médiách. V tomto období boli redakcie novín a časopisov aj napriek vysokej zaangažovanosti konfrontované s nedostatkom predplatiteľov aj rozširovateľov. „*Nuž, naša nevedomosť*.“¹⁰

Spevník sa tešil mimoriadnej obľube a obľube sa tešili rôzne ďalšie vydavateľské aj nevydavateľské aktivity nesúce odkaz tvorcu *Tranoscia*. Tie následne (nie vždy priamo), prispeli k tomu, že odkaz na spevník či jeho tvorcu neustále vo verejnosti rezonoval aj rezonuje.

Jednou zo spomínaných aktivít bolo založenie *Tranovského spolku*, o čom podrobne písal:¹¹ „*Všetky dobré snahy a vnútornomisijné zámery bolo treba organizačne spojiť a usmerňovať. Za tým cieľom zišli sa naši poprední mužovia i ženy na poradu v Ružomberku 29. septembra 1896. Uzhodli sa založiť Tranovský spolok pre vnútornú misiu, pre dielo povzbudzovania a utvrdzovania viery, rozhojňovania lásky, dobročinnosti a upevňovania kresťanskej nádeje medzi naším dobrým evanjelickým ľudom slovenským (Správa I. s. 6), čo sa malo diať vydávaním náboženskej literatúry a usporiadaním náboženských prednášok.*“

Ku knižným publikáciám neodmysliteľne patrila kalendárová tvorba. „*Kalendár ako literárny produkt, určený pre veľmi širokú čitateľskú obec, bol po všetky časy zrkadlom doby, ktorá ho zrodila. Svojím obsahom sa snažil priblížiť spôsobu myslenia percipientov viac ako ktorýkoľvek iný typ tlačeného dokumentu, a preto musel vyhovieť ich požiadavkám, potrebám, ba aj ich vkusu. Na druhej strane kalendár bol dôležitým ľudovýchovným a vzdelávacím prostriedkom a zo strany zostavovateľov sa mu venovala náležitá pozornosť. Túto vedomú a progresívnu zaangažovanosť kalendárov na výchove širokých čitateľských vrstiev dokumentujú kalendáre už od svojho vzniku až do súčasnosti.*“¹²

Funkcie kalendára boli pôvodne iné, ako sú funkcie kalendárov v súčasnosti. V minulosti patrili k mimoriadne obľúbeným a rozšíreným periodikám a slúžili ako zdroj poučenia, vzdelávania. Kalendáre po vynájdení kníhtlače vychádzali v tlačenej podobe ako periodikum

⁹ TUŠKOVÁ, Tünde. *Tranoscius ako kultúrny kód dolnozemskej Slovák*. In: Zborník na počesť sedemdesiatin Ondreja Krupu. Ed.: A. Divičanová, E. Krekovičová a Erzsébet Uhrin. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovák v Maďarsku, 2004.

¹⁰ HRONEC, Pavel. *Čítanie o Všeobecnej vnútornomisijnej a pastorálnej konferencii*. 1985. Dostupné na: <<https://www.detm.org/media/upload/pagefiles/hronec-pavel.pdf>>

¹¹ HRONEC, Pavel. *Čítanie o Všeobecnej vnútornomisijnej a pastorálnej konferencii*. 1985. Dostupné na: <<https://www.detm.org/media/upload/pagefiles/hronec-pavel.pdf>>

¹² GEŠKOVÁ, Želmíra. *Kalendáre v produkcii starších bratislavských tlačiarň*. Dostupné na: <www.viks.sk> dkk > kniha93_94_89_100>

s ročnou publicitou. Obsahovali zoznam dní, týždňov a mesiacov v roku a postupne sa začali pridávať náučné a zábavné texty. V tom čase začal plniť aj funkciu ľudovýchovnú, osvetovú a národnobuditeľskú. V roku 1894 začal pod redaktorským vedením Karola Salvu vychádzať Tranovského kalendár, „*ktorý bol veľmi populárny aj medzi Slovákami evanjelikmi na Dolnej zemi a ktorý vychádza dodnes. (...) Okrem vyššie uvedených funkcií kalendáre zahraničných Slovákov mali predovšetkým funkciu pestovania slovenčiny, povzbudzovania národnej identity a zachovávania tradícií.*“¹³

„*Kalendár bol v živote našich predkov považovaný po Biblii za najdôležitejšiu knihu. Slúžil ako čítanie s náučnou, prípadne zábavnou časťou. Je zaujímavé, že prvý český kalendár vydal slovenský kníhtlačiar M. Bakalár-Štetina v Plzni v roku 1499 a prvý kalendár na Slovensku vyšiel v Trenčíne v roku 1638 v češtine ako dielo českých exulantov pod názvom Pranostyka. Najstarším kalendárom v slovenčine je Nový i starý kalendár z roku 119 1640 od D. Tröliha. K najpopulárnejším kalendárom patrili Tranovského kalendár, Domová pokladnica, Slovenský domový kalendár a najmä Pútnik svätovojtešský s nákladom zhruba stotisíc výtlačkov.*“¹⁴

Cithara sanctorum je dielo, ktoré aj po viac ako 380 rokoch svojej existencie vzbudzuje pozornosť a vyvoláva záujem odbornej verejnosti pestovať jeho odkaz prostredníctvom v danej dobe atraktívnych foriem prezentácie a vzbudzovať tak záujem oň aj u laickej verejnosti.

Tranoscius mal a má neustále využitie pri náboženských a rodinných obradoch príslušníkov evanjelickej cirkvi a táto tradícia udržia jeho odkaz v komunite. „*V cirkvi, v ktorej histórii sa spevníky stali „bežcami na dlhé trate“ , je dobré s celou vážnosťou myslieť spoločne na ich funkciu pri formovaní cirkvi. V cirkvi, do ktorej na Slovensku patríme, mal spevník v minulosti - a do značnej miery stále má - veľký význam.*“¹⁵ „*Cithara Sanctorum Juraja Tranovského z roku 1636 sa používala vo viac ako v polovici cirkevných zborov na Slovensku 356 rokov, teda do uvedenia súčasného spevníka v roku 1992. Zpěvník evangelický 150 rokov.*“¹⁶

Odkaz Tranoscia v súčasnej spoločnosti pomáhajú priamo či nepriamo zachovať a ďalej šíriť aj mnohé aktivity, niektoré pokračujúce z minulých období. Podľa mena autora Tranoscia, teológa, exulanta a autora kancionála - Juraja Tranovského bol pomenovaný Tranovského spolok (1896) pre vnútornú misiu, predchodca vydavateľstva Tranoscius, ktoré sa orientuje na vydávanie náboženskej literatúry či tlače a v roku 2018 si pripomenulo 120. výročie založenia. Spolok sa zameriaval na vydávanie a podporu vydávania nielen náboženskej evanjelickej literatúry v slovenskom jazyku v období silného maďarizačného tlaku. Vydavateľstvo od svojho vzniku vydáva známy Tranovského kalendár.

¹³ MOSNÁKOVÁ-BAGLAŠOVÁ, Katarína. *Kalendáre spod Tatier i zo slovenského sveta*. Dostupné na: <http://matica.sk/wp-content/uploads/2017/12/44_46.pdf>

¹⁴ ŠUŠČÁKOVÁ, Stanislava: *Kalendár a jeho vývoj*. Dostupné na: <<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Gogova1/subor/Suscakova.pdf>>

¹⁵ FILO, Július. *Význam spevníka pre duchovný rast cirkvi*. Dostupné na: <https://uniba.sk/fileadmin/ebf/testimonia_theologica/2009/vyznam-spevnika-filo.pdf>

¹⁶ FILO, Július. *Význam spevníka pre duchovný rast cirkvi*. Dostupné na: <https://uniba.sk/fileadmin/ebf/testimonia_theologica/2009/vyznam-spevnika-filo.pdf>

„Prvá transciiovská kniha bola kniha modlitieb a kresťanských poučení s názvom *Nevyhovárj sa! Najväčší vzostup Transcius zaznamenal pod vedením evanjelického farára Ludovíta Šenšla tesne po druhej svetovej vojne v rokoch 1946 - 1948, keď ročne vydával 80 knižných titulov a periodík, spolu v náklade viac ako milión výtlačkov. V roku 1953 pričinením komunistického režimu bola činnosť Transcia prakticky zastavená a mohol vydávať iba bohoslužobné knihy a kalendáre. Tento stav trval až do roku 1991, keď sa Transcius na základe rozhodnutia generálneho konventu ECAV na Slovensku stal akciovou spoločnosťou. Od svojho vzniku Transcius vydal 1732 kníh. V súčasnosti sa Transcius zameriava na periodiká - vydáva *Evanjelický posol spod Tatier* (týždenník evanjelikov augsburského vyznania na Slovensku), mesačník *Cirkevné listy* a najmladší časopis *Nová dúha* určený pre deti. V knižnej edícii má prvoradé postavenie vydávanie Biblie, bohoslužobnej literatúry, ďalej učebníc evanjelického náboženstva, detskej literatúry a beletrie.“¹⁷*

Názov Transcius z pohľadu marketingu možno vnímať vo vzťahu k cieľovým skupinám (aj dobovo) pozitívne a z pohľadu Transcia možno za pozitívne považovať, že rovnomenné vydavateľstvo pripomína existenciu tejto vzácnej knihy prostredníctvom názvu, ako aj rôznych popularizačných aktivít, aj súčasným generáciám a priamo či nepriamo aj prostredníctvom rôznych aktivít (propagačné aktivity – webová stránka, tlačové besedy, výstavy, prehliadky, literárno-hudobné umelecké pásma...) ho ďalej šíri (samozrejme, prioritou je sebaaprezentácia).

O zaujímavej aktivite vydavateľstva písal vo svojej štúdií Srdíc Slaďan¹⁸ o aktivite Speváckeho zbor Prúdy, ktorého „*tvorbu Televízia Nový Sad zvečnila niekoľkými nahranými dokumentmi a ako koruna desaťročnej práce tohto spevokolu vydané bolo cédečko Bože veľký od večnosti. Ide o medzinárodný projekt vydavateľstva Transcius z Liptovského Mikuláša zo Slovenskej republiky a tohto spevokolu. Nahraných bolo 19 piesní z Tranovského kancionála, čím bol urobený aj zvukový záznam tohto spevníka. V organizácii vydavateľstva Transcius spevokol mal turné po území celého Slovenska. Potešil mnohých ľudí, zvlášť starších, ktorí donedávna spievali ešte zo spevníka Cithara Sanctorum.*“

Slovenské evanjelické duchovné piesne sú dokladom kultúrnej identity na národnej, regionálnej, rodinnej alebo subkultúrnej úrovni. Hlboko a prínosne formovali kresťanskú identitu ako jednotlivcov, tak aj širšej spoločnosti a prispievali k zvyšovaniu kultúry, etického správania a vzdelanosti v spoločnosti. Z tohto dôvodu je dôležité pozitívne vnímať aktivity, ktoré ich spôsobom primeraným dobe a cieľovým skupinám pripomínajú aj v dnešnej dobe, ktorá prináša oveľa širšiu škálu možností ich prezentácie ako doba, v ktorej vznikli.

¹⁷ *Vydavateľstvo Transcius si pripomína 110. výročie založenia.* (TASR, 2008) Dostupné na: <https://www.sme.sk/c/3845398/vydavatelstvo-transcius-si-pripomina-110-vyrocie-zalozenia.html>.

¹⁸ SRDIĆ SLAĐAN, Daniel. *Slovenské evanjelické spevokoly v Banáte od založenia po súčasnosť.* Slovenská hudba vo vojvodine 2012 - cirkevná hudba vojvodinských Slovákov. 2012. Zborník prác 8. konferencie muzikológov a hudobných odborníkov Nový Sad. Dostupné na: http://www.slovackizavod.org.rs/sites/slovackizavod.org.rs/files/zbornik_2013_preview.pdf

Na popularizáciu Kancionála najmä u súčasnej aj laickej verejnosti môže mať pozitívny vplyv aktivita v rámci projektu vydavateľstva Petit Press a Slovenskej akadémie vied (od 2006) Zlatý fond denníka SME - digitalizovaná zbierka diel klasikov slovenskej literatúry, ktorá prostredníctvom internetovej stránky zverejňuje najlepšie diela slovenskej literatúry a koordinuje prácu dobrovoľníkov na digitalizácii jednotlivých literárnych diel. Už v úvode projektu mala stránka tisíce unikátnych návštevníkov a postupne sa vytvára tím dobrovoľníkov rozširujúcich jej obsah. Súčasťou je aj Cithara sanctorum.¹⁹

Okrem ohlasov v dielach rôznych slovenských autorov, ohlasov na stránkach novín a časopisov (vrátane periodík zahraničných Slovákov), sa Kancionál marketingovo zaujímavým príbehom dostal aj do povedomia súčasnej poľskej verejnosti. „*Keď básnik a diplomat Zbigniew Machej prišiel do Bratislavy, ohromil ho na Palisádach nápis Tranoscus – meno rodáka z jeho rodného mesta je na Slovensku také známe! Rozhodol sa preložiť ho do poľštiny, čím Poliakom pripomenul tešínsku osobnosť a Slovákom evanjelického básnika. Lebo prekladateľovi, vierovyznaním katolíkovi, išlo predovšetkým o Tranovského básnický odkaz, o jeho životný pocit v nábožensky i politicky pohnutej Európe počas tridsaťročnej vojny. Výber, ktorý obsahuje 28 piesní z prvého evanjelického spevníka (vytlačeneho v Levoči roku 1636), uviedol mottom, pôsobivým štvorverším, akýmsi vyznaním, istým spôsobom Ars poeticou básnika píšuceho v biblickej češtine: "Ústa jako zvonček znějí, / ale tehdáž nejsilněji, / když srdce provázček táhne, / ten hlas až k nebi dosáhne."* Zahrnul doň texty známe v starých evanjelických rodinách týkajúce sa cirkevného roka (Rok starý miji v té době), vyznania viery (Věříme srdečně) či žalmové piesne, lamentácie, ale i vianočné (Z nebe přišedše anjelé).“²⁰

Cithara sanctorum je dielo, ktoré inšpirovalo aj audiovizuálnych tvorcov. O živote a diele Juraja Tranovského hovoria aj dokumentárne filmy:

V roku 2002 vznikol podľa scenára Karla Il'ju Dvořáka v réžii Fedora Bartka krátkometrážny dokumentárny film *Rieky tečú na mieste* (Slovenská televízia, 25 min.). „*Kňaz Juraj /Jiřík/ Tranovský zásadným spôsobom vstúpil do dejín evanjelickej cirkvi na Slovensku prostredníctvom svojho pôsobenia na dvoch miestach - na Oravskom Podzámku a v Liptovskom Mikuláši - a najmä svojou svojho druhu unikátnou literárnou a hymnologickou tvorbou, ktorá dodnes ovplyvňuje bohoslužobný život cirkevných zborov ECAV na Slovensku. Osobitne jeho Cithara Sanctorum, spevník, ale aj katechizmus a agendálny predpis slovenských evanjelikov, ktorý neskôr prevzal jeho meno v latinizovanej podobe, je výnimočným autorským počinom.*“²¹

V r. 2016 bol natočený krátkometrážny dokumentárny film *Juraj Tranovský* (RTVS, 34 min) . námet a scenár vytvoril Miloš Kovačka, film bol realizovaný v réžii Fedora Bartka.

¹⁹ TRANOVSKÝ, Juraj. *Cithara sanctorum. Díl 1. Písne duchovní k časům zasvěceným církevního roku*. Zlatý fond denníka SME 2009, [cit. 12. 1. 2020]. Dostupné na webovskej stránke (world wide web): http://zlatyfond.sme.sk/dielo/980/Tranovsky_Cithara-sanctorum-Dil-1-Pisne-duchovni-k-casum-zasvecenym-cirkevniho-roku)

²⁰ ŠIKULOVÁ, Anna. *Duchovné piesne Juraja Tranovského vyšli v poľštine*. 2017. Dostupné na: <https://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/452687-duchovne-piesne-juraja-tranovskeho-vysli-v-polstine/>

²¹ *Rieky tečú na mieste*. 2002. Dostupné na: <https://www.csfd.cz/film/343436-rieky-tecu-na-mieste/komentare/>

Autori v hudobnom dokumente priblížili osudy exulanta Juraja Tranovského (1592 - 1637) ako evanjelického farára a tvorcu spevníka *Cithara sanctorum*, ktorý bol vydaný viac ako 200 krát. Dokumentárny film mal premiéru 27.11.2016 a ešte pred ňou sa 9.11.2016 v RTVS – STV v Mlynskej doline uskutočnila veľkoplošná projekcia tohto diela. Duchovná redakcia RTVS pripravila ďalší dokument pri príležitosti 380. výročia vydania prvého evanjelického spevníka *Cithara sanctorum*, ako aj pri príležitosti 380. výročia úmrtia zostavovateľa tohto kancionála.

Dramaturg filmu Miloslav Gdovin v ňom charakterizoval osobnosť a životnú cestu Juraja Tranovského, ktorá bola impulzom na natáčanie až v 18 lokalitách v Poľsku, Česku, Nemecku a na Slovensku. Režisér filmu Fedor Bartko priniesol na predpremiéru filmu aj dedičstvo po otcovi - Citaru sanctorum z roku 1790. Podnetom na vytvorenie dokumentu bol scenár doc. Miloša Kovačku, pričom je potrebné zvýrazniť, že autor námetu a scenára - významný slovenský literárny vedec venujúci sa bibliografickej činnosti, autor množstva vedeckých štúdií a popularizačných príspevkov o osobnostiach z dejín slovenského literatúry, kultúry a evanjelického náboženského života pôsobil aj na Katedre mediamatiky a kultúrneho dedičstva FHV UNIZA.

V tejto súvislosti uvádzame aj jeho príspevok v Reformačných listoch:²²

„Posolstvo piesní Juraja Tranovského

V pondelok, 29. mája 2017, uplynulo 380 rokov od odchodu Juraja Tranovského na večnosť. Exulant Juraj Tranovský kresťanskú pieseň na jej historických cestách obohatil v európskom i svetovom meradle. Piesne Cithary sa spievali a spievajú na všetkých kontinentoch. Hymnologické talenty, ktorými Tranovský disponoval, slovenskí evanjelici považovali a považujú za Boží dar – dar nebies našej krajine. Veď Tranovský svojím spevníkom vyznačil piesňový model evanjelických služieb Božích, ktorý na Slovensku pretrval stáročia. Piesňami samotnými vstupoval hlboko do srdca mnohých generácií slovenských i českých, sliezskych, poľských protestantov, prebýval v ich domovoch a chrámoch, s nimi sa „uberal“ do mnohých krajín, v prekladoch sa stal známym aj medzi maďarskými evanjelikmi. Piesňami vyznačoval „súradnice“ evanjelickej viery, oduševňoval a vyspieval vrúcne precitované pokánie. Jeho piesne dokázali ďakovať Hospodínovi za dobré dary, bojovať s diablom i hriechom, modliť sa, radosť sa i smútiť v najrozličnejších okolnostiach, vyjadriť nielen nadšenie betlehemských Vianoc, či bolestné volanie Veľkého Piatku, ale i belostnú nádej veľkonočného Vzkriesenia. Pavol Dobšinský o Tranovského piesňach napísal presnú, a preto často citovanú charakteristiku: „Poklad to

²² Č. 4, 2017.

neoceniteľný! Ale ani nebude slovenského domu bez neho!
Slovenskí otcovia a hospodári odkladajú si ho v príbytkoch na najvzácnejšie miesto, matere nevydávajú dcéry svoje bez neho.

Náš ľud sa neodcudzí od nábožnosti, ani od svojej reči
dokiaľkoľvek vo vážnosti je Tranoscus.“ Tranovský Cithare
sanctorum určil celý rad ďalších úloh: posilňovať evanjelickú
identitu, ohlasovať – vyznávať augsburské vierovyznanie,
udržiavať pri živote a kultivovať jazyk "domácich viery", ktorý
pomáhal formovať duchovnosť Slovenska a rozvíjať národné
povedomie Slovákov. Cithara sanctorum mala aj apologetické
úlohy: reformáciu bránila duchovnou piesňou. Bol to nerovný
zápas, v ktorom pieseň Cithary prekvapujúco nepodľahla: práve
naopak – vydržala, mobilizovala, oduševňovala, a preto sa stala
milovanou. Pretekala dejinami – štrbinami stáročí, ako píše Ivan
Kadlečík. Jej vrúcnymi žalmami, slávami, prosbami, antifónami
i nápevmi – vodami živými – evanjelici povzbudzovali „sami
seba“ vo viere – cirkevný rok za rokom, zo storočia do storočia
presakovali studnice evanjelickej viery. A navidomoči
presakujú i do dnešných duchovne vyprahnutých časov.

Opätovne a opätovne bola vydávaná – u nás i vo svete. Ako
presvedčivo – „de visu“ dokladá Bibliografia Cithary sanctorum
(Eva Augustínová, 2012) – Tranovského kancionál je
najvydávanejšou knihou medzi tými, ktoré boli na vydanie
pripravené na Slovensku: Cithara vyšla minimálne
dvestodvadsaťkrát, a to v niekoľkých redakciách. Na jej
postupnom – mohutnom raste sa podieľal pozoruhodný rad
významných autorov – hymnológov, básnikov i skladateľov, či
upravovateľov, ktorí Tranovského spevníku pridali na slovacite
a nezmazateľne ho vpísali do dejín slovenskej literárnej a
hudobnej kultúry. Cithara vydržala i nápor v tom čase
„mladistvého“, do istej miery racionalistického Zpěvníka
evanjelického, ktorý ju mal po roku 1842 v úmysle vystriedať –
s Jánom Kollárom povedané – tak ako Nová zmluva
„vystriedala“ Starú zmluvu. No nestalo sa: vrúcnosť Cithary si
zamiloval väčší počet srdc a zborov evanjelických kresťanov
ako Zpěvník.“²³

Z pohľadu súčasnosti je zaujímavé sledovať populárnu internetovú databázu videí
youtube.com, na ktorej možno sledovať množstvo príspevkov na tému Cithara sanctorum
(obsahy sú pridávané individuálnymi užívateľmi, ktorí uvedenú tematiku individuálne alebo
skupinovo prezentovali na rôznych podujatiach), ale existuje aj samostatný kanál

²³ KOVAČKA, Miloš. *Juraj Tranovský spevák v ťažkej dobe* (Úryvok z námetu na nakrútenie dokumentárneho filmu RTVS). 2017. Reformačné listy č. 4, r. 2017. Dostupné na:
<<http://files.vlastnawebstranka.websupport.sk/websupport68311/file/reformanlisty.14.pdf>>

TheCitharaSanctorum, ktorá má 180 odberateľov a od r. 2011 viac ako 91 000 zhládnutí (youtube.com).

Cithara sanctorum je neoddeliteľnou súčasťou kultúrneho dedičstva Slovákov. Cithara sa u evanjelikov stala doslova súčasťou domácností a v tomto kontexte možno povedať, že z pohľadu propagácie nebolo potrebné významne stimulovať jej predaj (záujem potvrdzuje aj skutočnosť, že dielo bolo doteraz vydané minimálne 215-krát). Posolstvo Transoscia sa šíri v náboženskej obci, medzi ľuďmi, presiaklo do tvorby viacerých spisovateľov (Krasko, Haľamová) aj dramatikov (Július Barč-Ivan), vzniklo rovnomenne vydavateľstvo, ktoré sekundárne pripomína toto dielo aj súčasníkom, o Cithare sa hovorí na rôznych odborných a vedeckých podujatiach, venujú sa jej tematické výstavy, festivaly (eventy) a filmy, písali o nej v rôznych kontextoch dobové médiá (Cirkevné listy, Stráž na Sione, Evanjelické listy, Evanjelický posol), krajanské médiá (Dolnozemský Slováčok...) a súčasné médiá. Cithara sanctorum je z hľadiska duchovného skutočne veľdielo a z marketingového hľadiska ju možno považovať za úspešnú značku, ktorá aj po niekoľkých storočiach od svojho vzniku neustále priťahuje pozornosť, vzbudzuje záujem a k súčasnému publiku sa môže priblížiť aj prostredníctvom moderných médií a moderných techník propagácie.

Zoznam bibliografických odkazov

AUGUSTÍNOVÁ, Eva. Cithara sanctorum: Bibliografia. Martin: Slovenská národná knižnica, 2011.

AUGUSTÍNOVÁ, Eva. *Návraty k výskumom Cithary sanctorum*. In: Úloha cirkvi v živote dolnozemskej Slovákov. Nadlak: Ivan Krasko, 2018.

FILO, Július. *Význam spevníka pre duchovný rast cirkvi*. Dostupné na:

<https://uniba.sk/fileadmin/ebf/testimonia_theologica/2009/vyznam-spevnika-filo.pdf>

GEŠKOVÁ, Želmíra. *Kalendáre v produkcii starších bratislavských tlačiarňí*. Dostupné na:

<[www.viks.sk > dkk > kniha93_94_89_100](http://www.viks.sk/dkk/kniha93_94_89_100)>

HRONEC, Pavel. *Čítanie o Všeobecnej vnútornomisijnej a pastorálnej konferencii*. 1985.

Dostupné na: < <https://www.detm.org/media/upload/pagefiles/hronec-pavel.pdf> >

KLIMEKOVÁ, Agáta. *Vydania Cithary sanctorum v 18. storočí*. In: KOVAČKA, Miloš a Eva AUGUSTÍNOVÁ. Cithara sanctorum (1636 – 2006). Martin: Slovenská národná knižnica, 2008, s. 204-209.

KOMÁROVÁ-FAKLOVÁ, Daniela. *Výročie narodenia Juraja Tranovského*. In: Tranovský evanjelický kalendár na rok 2009, s. 158 – 162. Dostupné na:

<<https://www.juras.sk/novinky/vyrocie-narodenia-juraja-tranovskeho/>>

KOVAČKA, Miloš. *Juraj Tranovský – CITHARA SANCTORUM*. Dostupné na:

<https://www.kis3g.sk/aktuality_files/Transocius_L_Mikulas.pdf>

KOVAČKA, Miloš. *Juraj Tranovský spevák v ťažkej dobe* (Úryvok z námetu na nakrútenie dokumentárneho filmu RTVS). 2017. Reformačné listy č. 4, r. 2017. Dostupné na:

<<http://files.vlastnawebstranka.websupport.sk/websupport68311/file/reformanlisty.14.pdf>>

Lutherova dekáda 2016: *Od reformácie k dnešku Prehľad dejín evanjelickej duchovnej piesne.* (1. časť) Dostupné na: <https://www.ecav.sk/files/user/ld_2016_duchovna_piesen.pdf>

MOSNÁKOVÁ-BAGLAŠOVÁ, Katarína. *Kalendáre spod Tatier i zo slovenského sveta.* Dostupné na: <http://matica.sk/wp-content/uploads/2017/12/44_46.pdf>

Rieky tečú na mieste. 2002. Dostupné na: <<https://www.csfd.cz/film/343436-rieky-tecu-na-mieste/komentare/>>

Vydavateľstvo Transcius si pripomína 110. výročie založenia. (TASR, 2008) Dostupné na: <<https://www.sme.sk/c/3845398/vydavatelstvo-transcius-si-pripomina-110-vyrocie-zalozenia.html>>

TRANOVSKÝ, Juraj. *Cithara sanctorum. Díl 1. Písne duchovní k časům zasvěceným církevního roku.* Zlatý fond denníka SME 2009, [cit. 12. 1. 2020]. Dostupné na webovskej stránke (world wide web): http://zlatyfond.sme.sk/dielo/980/Tranovsky_Cithara-sanctorum-Dil-1-Pisne-duchovni-k-casum-zasvecenym-cirkevniho-roku

TUŠKOVÁ, Tünde. *Transcius ako kultúrny kód dolnozemsých Slovákov.* In: Zborník na počesť sedemdesiatin Ondreja Krupu. Ed.: A. Divičanová, E. Krekovičová a Erzsébet Uhrin. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovák v Maďarsku, 2004, s. 429-435.

SRDIĆ SLADAN, Daniel. *Slovenské evanjelické spevokoly v Banáte od založenia po súčasnosť.* Slovenská hudba vo vojvodine 2012 - cirkevná hudba vojvodinských Slovákov. 2012. Zborník prác 8. konferencie muzikológov a hudobných odborníkov Nový Sad. Dostupné na: <http://www.slovackizavod.org.rs/sites/slovackizavod.org.rs/files/zbornik_2013_preview.pdf>

ŠIKULOVÁ, Anna. *Duchovné piesne Juraja Tranovského vyšli v poľštine.* 2017. Dostupné na: <<https://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/452687-duchovne-piesne-juraja-tranovskeho-vysli-v-polstine/>>

ŠUŠČÁKOVÁ, Stanislava: *Kalendár a jeho vývoj.* Dostupné na: <<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Gogova1/subor/Suscakova.pdf>>